

מלכות קטועה

מסכת פסחים דף פז עמוד ב – מה תעשו? תשמידו את כולנו?

אמר רבי אושעיא: מאי דכתיב: "צדקות פרזונו בישראל" - צדקה עשה הקב"ה בישראל שפזרן לבין האומות. והיינו דאמר ליה ההוא מינא לרבי חנינא: אנן מעלין מינייכו,¹ כתיב בכו: "כִּי שִׁשֶׁת חֳדָשִׁים יָשָׁב שָׁם יוֹאָב וְכָל יִשְׂרָאֵל עַד הַכְרִית כָּל זָכָר בְּאֶדְוֶם" (מלכים א יא טז).² ואלו אנן - איתניכו גבן כמה שני, ולא קא עבדינן לכו מידי.³ אמר לו: רצונך, יטפל לך תלמיד אחד. נטפל ליה רבי אושעיא. אמר ליה: משום דלא ידעיתו היכי תעבדו: תכלינן כולהו - ליתנהו גבייכו, מאי דאיכא גבייכו - קרי לכו מלכותא קטיעתא.⁴ - אמר ליה: גפא דרומאי!⁵ בהא נחתין ובהא סלקינן.⁶

מסכת עבודה זרה דף י' עמוד ב – קטיעה בר שלום

כל יומא הוה משמש לרבי, מאכיל ליה, משקי ליה, כי הוה בעי רבי למיסק לפוריא הוה גחין קמי פוריא, א"ל: סק עילואי לפוריך,⁷ אמר: לאו אורח ארעא לזלזולי במלכותא כולי האי, אמר: מי ישימני מצע תחתך לעולם הבא. א"ל: אתינא לעלמא דאתי: א"ל: אין.⁸ א"ל, והכתיב: 'ולא יהיה שריד לבית עשו' (עובדיה א יח) - בעושה מעשה עשו.⁹ תניא נמי הכי: לא יהיה שריד לבית עשו - יכול לכל? תלמוד לומר: לבית עשו, בעושה מעשה עשו.¹⁰ א"ל, והכתיב: "שָׁמָּה אֶדְוֶם מְלָכֶיךָ וְכָל נְשִׂאֶיךָ" (יחזקאל לב כט)! א"ל: מלכיה - ולא כל מלכיה, כל נשיאיה ולא כל שריה.¹¹

תניא נמי הכי: מלכיה - ולא כל מלכיה, כל נשיאיה - ולא כל שריה; מלכיה ולא כל מלכיה - פרט לאנטונינוס בן אסורוס, כל נשיאיה ולא כל שריה - פרט לקטיעה בר שלום.¹² קטיעה בר שלום מאי היא?¹³ אותו קיסר שהיה שונא ליהודים, אמר להם לחשובי המלכות: מי שעלה לו נימא ברגלו, יקטענה ויחיה או יניחנה ויצטער?¹⁴ אמרו לו: יקטענה ויחיה.¹⁵ אמר להו קטיעה בר שלום: אחד, שלא יכול אתה לכולם, דכתיב: "כי כארבע רוחות השמים פרשתי אתכם" (זכריה ב י), ... כשם שאי אפשר לעולם

¹ וזהו שאמר אותו מין (נוצרי לאחר שמלכות רומא התנצרה): אני עדיפים עליכם.

² זה מה שעם ישראל עשה לאדומים, ורומא היא אדום עפ"י המסורת (שהמין הכירה ומשתמש בה לנגח את רבי חנינא).
³ אנחנו איתכם (אתם תחת ממשלתנו) כמה וכמה שנים ולא עשינו לכם מאומה. לרומים אמנם לא הייתה מדיניות רשמית של הכחדה או הגליה טוטלית של ארצות שכבשו, כולל יהודה - העיקר שישלמו מיסים ויקבלו את עולה של רומא. אבל לכנות מדיניות זו "לא קא עבדינן לכו מיד" - זה לא בדיוק המצב שהיה. אבל ר' חנינא בוחר לא להתווכח עם המין, אלא לענות לו באופן שיחשוף את צביעותו והתחסדותו.

⁴ עונה רבי אושעיא לאותו מין (בתרגום חופשי שלנו מארמית לעברית): הסיבה שאינכם מכלים אותנו היא משום שאינכם יודעים כיצד לעשות זאת. להשמיד את כל היהודים שבעולם אינכם יכולים משום שלא כל היהודים מצויים תחת שלטונכם. ולהשמיד את היהודים שנתונים לשלטונכם - יכנו אתכם המלכות הקטועה.

⁵ לשון שבועה רומאי.

⁶ שטיינזלץ: "בבעיה זו אנו עולים ובעיה זו אנו יורדים, שאנו מתחבטים באמת תמיד בבעיה זו ואיננו יודעים מה לעשות בישראל".
⁷ תרגום חופשי: בכל יום היה (אנטונינוס) משמש לרבי, מאכיל אותו, ומשקי אותו. כאשר היה צריך רבי לעלות למיטה, היה רוכן (אנטונינוס) לפני המיטה. ואמר לו: עלה למיטתך. הגמרא שם מתארת מגוון יחסי אנטונינוס ורבי יהודה הנשיא, קצת על דרך הגומא יש לומר, שנהגו כבוד זה בזה ובזכות זה הובטח עולם הבא לאנטונינוס. ראו דברינו בפרשת וישלח [אנטונינוס ורבי](#). משם מתגלגלת הסוגיה לדרשה על פסוק באיכה ולסיפורו של קטיעה בר שלום. אבל נתבשר תחילה מהדו-שיח של אנטונינוס ורבי.

⁸ אנטונינוס שואל את רבי אם יבוא (יזכה) לעולם הבא? והוא אומר לו: כן

⁹ אנטונינוס ממשיך לשאול מפסוק בעובדיה שמנבא שלא יישאר שריד לבית עשו (ופשיטא לדרשן שמלכות רומא היא המשך לעשו אחינו ועל כך הרחבנו לכתוב בדף [יעקב ועשו אחים שונאים](#)) - איזה בקיא אנטונינוס בתנ"ך! ותשובת רבי היא שנבואה זו של עובדיה היא רק במי שעושה כמעשה עשו. מו הראוי לזכור כאן שאנטונינוס מייצג את אותם בני רומי מהאצולה שגילו עניין ביהדות, ושעובדיה הנביא, שכל נבואתו היא בת פרק אחד ומוקדשת ל"עשו הוא אדום", הוא עצמו היה "גר אדומי" עפ"י מסורת המדרש. ראו הדף [הפסטר השבת - חזון עובדיה](#) בפרשת וישלח.

¹⁰ תניא שחוזרת על דברי רבי או שממנה לקח רבי את ההסבר לאנטונינוס. האם לדרשן חשב שחשוב לגבות את תשובת רבי מהתניא, או שמא התניא נוצרה בעקבות תשובת רבי לאנטונינוס?

¹¹ אנטונינוס ממשיך לשאול מפסוק ביחזקאל ושוב נענה שזה לא כולל אותו.

¹² הדרשה חוזרת על התניא "מלכה ולא כל מלכיה", ומזה נגיע סוף סוף לדמות של קטיעה בר שלום.

¹³ מה הסיפור של קטיעה בר שלום?

¹⁴ תרגום חופשי: אותו קיסר היה שונא ליהודים (ומבקש להשמידם), אמר לחשובי רומא: מי שעלתה נימא (בשר מת, גידול שמתפשט) ברגלו ישאיר אותו ויסבול, או יחתוך אותו (וחלק מהרגל) ויחיה? והכוונה ברורה שהיהודים הם כמו נימא (סרטן בימינו) בגוף הקיסרות שיש לחתוך אותו על מנת למנוע את התפשטותו בכל הגוף. מכאן ואילך נביא את הגמרא בתרגום חופשי שלנו (בעזרת פירוש שטיינזלץ) לעברית.

¹⁵ כולם הבינו מה הנמשל בלי צורך לומר אותו בפירוש. ואולי נח היה לחשובי רומא להישאר בתשובתם ברמת המשל.

בלא רוחות, כך אי אפשר לעולם בלא ישראל; ועוד, שיקרו לך מלכות קטועה. אמר לו (הקיסר לקטיעה): מאמר יפה אמרת, אבל כל מי שמנצח את המלך (בוויכוח, בעימות מילולי), משליכים אותו לבית מלא אפר שייחנק שם.¹⁶

כאשר לקחו אותו והלכו (להוציאו להורג), אמרה לו אותה מטרוניא: אוי לה לספינה שהולכת בלי לשלם מכס.¹⁷ נפל על ראש עורלתו וקטע אותה. אמר: נתתי את המכס ועברתי. כאשר זרקו אותו (למקום הריגתו), אמר: כל נכסי יהיו לך עקיבא וחביריו. יצא ר' עקיבא ודרש: "והיה לאהרן ולבניו" - מחצה לאהרן ומחצה לבניו. יצתה בת קול ואמרה: קטיעה בר שלום מזומן לחיי העוה"ב. בכה רבי ואמר: יש קונה עולמו בשעה אחת, ויש קונה עולמו בכמה שנים.

פסיקתא דרב כהנא יב בחדש השלישי – הדלת בפני עשו תמיד פתוחה

"בחדש השלישי" (שמות יט א). למה בחדש השלישי? שלא ליתן לאומות העולם פתחון פה לומר אילו נתן אף לנו את התורה היינו עושים אותה. אמר להם הקב"ה: ראו באיזה חודש נתתי את התורה, בחדש השלישי, במזל תאומים, שאם ביקש עשו הרשע להתגייר ולעשות תשובה ולבוא וללמוד תורה יבוא וילמד ומקבלו אני, לפיכך נתנה בחדש השלישי.¹⁸

מחלקי המים

¹⁶ מעניין שהטעון "מלכות קטועה" עשה רושם על קיסרי רומא. מה בעצם אכפת לה? מי הם "שיאמר"? אם נגדיר "מלכות קטועה" כמלכות שאינה יודעת לנהל את הארצות שכבשה ולהעמיד שם שלטון יציב לאורך זמן. הדרשן ביקש מן הסתם להראות את חכמתם של חכמי ישראל ואת ראייתו המדינית המפוכחת של שר ברומא, בעזרת הטעון של "מלכות קטועה". אבל בדיעבד זו גם מחמאה לשליטי רומא שנימוק זה נחשב בעיניהם. וכבר רחשו חכמי ישראל כבוד למלכות ודרשו: "התפלל לשלומה של מלכות" וגם אמרו "מלכותא דארעא כמלכותא דרקיעא" ראו דברינו [לחלוק כבוד למלכות](#).

¹⁷ שזה רמז שקטיעה אינו מהול ולפיכך אינו יכול להיכנס לעולם הבא (במשל, הספינה לא יכולה שילמה דמי מעבר ולפיכך לא יכולה לעבור בשער).

¹⁸ מנגד, ראו פסיקתא רבתי (איש שלום) פסקא יב – זכור: אמר ר' יהושע בן לוי: אף לעתיד לבא עתידין ראשי השבטים להזדווג עם שרו של עשו ואינו נופל בידם. וכיון ששרו של יוסף בא ומזדווג לו מיד הוא נופל לפניו. למה? שכל אחד ואחד כשבא להזדווג לו מיד הוא מסלקו בתשובות, לראובן אומר נחשדת על אשת אביך, לשמעון וללוי אומר אף אתם הרגתם את שכם, וליהודה אומר אף אתה נחשדת על כלתך, ולכל השבטים הוא מסלק לומר אתם מכרתם את אחיכם, כיון ששרו של יוסף בא להזדווג לו מיד נופל לפניו שאין לו מה להשיבו והיה בית יעקב אש ובית יוסף להבה (עובדיה א' י"ח). אכן, יחס אמביוולנטי ומורכב בין רומא לישראל.